

Veïns del Carrer Major en 1923

El Carrer Major ha sigut des de l'antiguitat l'eix principal del poble des d'on es configurava la trama urbana de tota la població. Des de sempre ens ha seduït aquesta antiga via romana pel seu traçat irregular, la seua bellesa arquitectònica i, sobretot, per la gent que hi ha viscut i hi viu.

Gràcies al testimoni oral del *tío* Tomàs *el Capdell* hem pogut recuperar un període determinat de la seua història, de la vida i circumstàncies de la seua gent, de les famílies que habitaven les cases del Carrer Major a principis del segle XX, així com la seua estructuració social. Hem procurat transcriure el relat respectant el llenguatge popular i col·loquial utilitzat pel *tío* Tomàs *el Capdell* al llarg de l'entrevista que li vam fer el quinze de març de l'any mil nou-cents noranta-dos, entre altres moltíssimes hores de xerrades posteriors acollides al caliu de sa casa entre els anys 1993 i 1997. Així podem observar com amb molta freqüència el *tío* Tomàs empra només el malnom a l'hora d'identificar a una persona o bé el nom sense especificar els cognoms. Per la nostra part hem procurat afegir el nom i cognoms d'aquelles persones que hem pogut identificar. Tot i això, creiem que la riquesa de dades sobre famílies, així com la proliferació de llaços de parentescs dels seus veïns mereix la pena de conèixer pel seu indubtable interès històric perquè, en definitiva, es tracta d'un formidable relat oral que reflexa les circumstàncies de la societat rural del nostre poble durant el primer terç de segle XX: el nombre de fills que tenien els matrimonis de l'època, la posició social, els malnoms, els canvis estructurals del carrer, etc.

El *tío* Tomàs *el Capdell* (1903-1997), amb una memòria fotogràfica ens va descobrint i relatant amb precisió la situació i ordenament de les cases, el veïnatge «...si em pose a pensar podria dir-te una a una quasi totes les cases que havien al poble en eixe temps i la gent que vivia en elles», o bé el xicotet comerç de l'època, o el ventall d'oficis existents al Carrer Major: llauradors, fornillers, vinaters, moliners, carnisers, botiguers, ferrers, torners, palmiters,

així com la típica figura del mestre d'aixa tan ben representada per l'artesà Lluís Alós Martínez, el *tío Lluís el Carrero*, un net de Vicent Alós, home natural de la parròquia de Sant Martí de València, qui figura al llibre col·lecta de la Sèquia de Benàger i Faitanar de 1840 com a comuner a les Alqueries dels Cinc Braços de Faitanar¹, situades a la partida de Safranar (horta de València), molt pròximes al molí de la Campaneta, pagant el sequiatge de 72 fanecades.

Per la nostra part hem pogut constatat a l'Arxiu Parroquial de l'església de l'Assumpció com el veïnat del Carrer Major es troba integrat, en la seua majoria, per persones nascudes en els dos darrers terços de segle XIX . Citarem només a uns quants d'ells: Lluís Medina Garcia, el *tío Güiso de Medina*, nascut en 1834, Vicent Medina Garcia, *l'agüelo Medina* (l'home de Rosa Bessó Portalés *la Blaieta*), nascut en Quart de Poblet el 1835; José Mª Guillem Fluixà, el *tío Pepe el Paterno*, nascut en 1842; Maria Alós Prósper (1846); Miguel Palop Portalés, *Micalet de Treneta* (1851); Pasqual Andrés Alfonso (1852); Maria Dolores Guillem Fluixà *de la Casa Redona* (1852); Concepció Cubells Bessó (1853); Salvador Palop Portalés *el tío Rullo* (1861); Rosa Medina Bessó (1864); Roseldo Martí Forriol (1864); Vicent Ros Andreu *el Moliner* (1870); Francisco Portalés Gil *Setesques* (1870); José Castet Català *el tío Berruga* (1870); Mª Assumpció Medina Cubells (1871); José Maria Guillem Alós *el tío Casola* (1873); Luis Alós Martínez, el *tío Lluís el Carrero* (1874); Francisca Medina Bessó (1875); Francisco Estreder Serra *el Corretger* (1877); Elies Palop Guillem *Treneta* (1877); Francisco Guillem Alós *el Paterno* (1880); Assumpció Medina Bessó (1881); José Maria Palop Guillem *l'Advocat* (1883); Mª Dolores Medina Cubells (1885) i Purificació Ros Forriol *la tia Pureta la del Forn*, nascuda en 1892.

¹ Les alqueries integrades en els Cinc Braços de Faitanar són; Alqueria de Cunyat, Alqueria de Borrul, Alqueria de Clavell, Alqueria de Ferrer, Alqueria Potes, Alqueria Casanova (Francisco Casanova), Alqueria Burguet, Alqueria Chardí, Alqueria de Maroto, Alqueria de les Ànimes, Alqueria Pintada, Alqueria de les Monges i Alqueria de Bartol pertanyent a les antigues terres de la duquesa d'Almodóvar. No hi ha dubte que els primers Alòs van viure en alguna d'aquestes alqueries, i molt concretament, el matrimoni Vicent Alós i Teresa Baixauli, els pares dels germans Vicent Alós Baixauli, Ramon Alós Baixauli i José Alós Baixauli, encara que només tenim com indicadors les paraules del *tío Pepe Alós*, que tampoc són massa aclaridores: «Mon pare que era fill únic, era nascut a Alaquàs, però el meu iaio ja no estic segur si va nàixer ací al poble, perquè una vegada parlant de la família dels Alòs, d'on venien, d'on procedien, a mi em deien: no, no, els anteriors Alòs vingueren d'una alqueria de l'horta de València».

Vista general del Casino de la Musica Roja a l'any 1930. Fotografia feta per Lluïset *el Bollo* i cedida per la seua filla Carmen Lino Andreu.

VEÏNS QUE VIVIEN ALS NÚMEROS PARELLS DEL CARRER MAJOR CAP A 1923

«De baix a dalt, la primera casa del Carrer Major, d'allà cap ací a mà dreta, era l'escorxador que estava damunt de la sèquia que anava al molí perquè aleshores no havia aigua en les cases i el feren allí per a poder llavar i netejar tot el que quedava després de matar els animals. Este *mataero* el van llevar quan ficaren l'aigua potable en les cases del poble.»

Casa número 2. «Era la casa del *tío José de Bocaos*, l'*agüelo* de Federico *el Practicant*. El *tío* Federico Peiró *de ca Bocaos* que déiem i la seua família eren els amos de la sinya de *Bocaos*, allà a la partida de Pocopan (rodalies de l'Ereta dels Moros), on tenien unes vinyes de planta nova i que després es quedaren estes terres el *tío* Vicentet i el *tío* Eusebio *els Garrofin*s de la Foia, que eren els germans que portaven el negoci de la fàbrica. Recorde que era jo un

xiquet quan ells s'ho quedaren i plantaren la vinya de planta nova. El *tío* Quico *de Nació* (Francisco Ferrer Forriol), que era esporgador i empeltador, quan anava a empeltar la vinya, anava jo a nugar els empelts que posàvem perquè l'eixarmenta l'obrien pel mig i posaven la moguda (gemma) de l'eixarmenta i jo tenia que nugar el trosset que agarrava l'ulla, així, en ràfia, i això era quan estos es quedaren la *Nòria* i plantaren la vinya.»

Casa numero 4. «Era el forn *de Pitxó*², que era de mon *tío Nelo* (Manuel Martí Forriol), que era germà del *tío Salvaoret el Pitxó* (segons Vicent Martí Barberà, després de guerra encara li feia al *tío Nelo* els rebuts per a cobrar el lloguer), i era casat en la germana major de ma mare (Consuelo Sáez Sena). Mon *tío Nelo* i ma *tía* Consuelo eren els propietaris i forners del forn que hi havia al carrer de l'Olivar, del forn *de Mona* que hem dit tota la vida, que per cert, va ser construït per m' *agüelo* Redó quan feu el barri Nou. I a continuació del forn *de Pitxó* ja venia la plaça on vivien uns quans veïns. En la primera casa de la plaça, que era la casa que feia cantó en el Carrer Major, vivia la mare del *tío Salvaoret el Matalafer*. En esta casa visqué també el *tío* Pere *de l'Hostal*, en la segona casa, que era la casa que havia al mig, vivia un sabater. En la tercera casa que era la que feia racó, eixa era una casa de llauradors que tenia una quadra molt gran amb andana, pallissa i trull: puix en eixa casa, vivia el *tío Nelo el Roig de Felipa* (Manuel Tàrrega), l'home de la *tía Nena* (Dolores Mas); després estava la casa del *tío* Quico *el Careto* (Francisco Ferrer Montoro), que dins tenia una xocolateria, perquè totes eixes cases eren cases molt fondes. El *tío* Quico *el Careto* era casat en la *tía Pasqualeta la Pitgera* (Pasqualeta Sanz Usedo) i tenien tres xiques i dos xics: el més xicotet que encara viu i un altre que li deien Francisco, i de les tres xiques, la més xicoteta, casà en Francisco Forriol *el del forn de Librada*, i la segon que era *Pasqualeta* era fadrina i la major de totes casà en u que li deien Paulino *de Coa* (Paulino Peiró Martínez). La casa del mig era la casa dels *agüelos* Baltasar *de la plaça*, l'*agüelo* i el pare del meu cunyat Quico *de Prima* i del *Micalet de la plaça* que diem. Al cantó de dalt de la plaça on ara està la Sala Nova, era

² En aquest període, al Carrer Major hi havien tres forns de caràcter familiar, el citat forn *de Pitxó*, el forn del *tío* Roseldo i el forn de la *tía* Pureta, tots ells vinculats a la família Forriol. Al *quinque libri* de 1864, hem localitzat alguns dels membres més antics d'aquesta nissaga de forners com ara Manuel Forriol Medina, nascut en 1815, que era casat amb Teresa Ros Garcia, nascuda en 1819, qui era membre també d'altra família de forners i moliners del poble. D'aquest matrimoni van nàixer 9 fills: Teresa (1838), Rosa (1840), la mare de Roseldo Martí Forriol, el *tío Roseldo*; Manuel Forriol Ros (1842), l'avi matern de la *tía* Pureta *la del Forn*, Estanislao (1844), Francisca (1846), Francisco *el Capellà* (1849), José Forriol Ros (1850), el *tío* Pepe *del Forn de Librada*, l'avi matern de don José Esteve Forriol; Maria Dolores Forriol Ros (1854) , la mare de *Salvadoret* Montoro i Esperanza Forriol Ros (1857).

en aquell temps el jutjat i el lloc on estava la bàscula del poble. El jutjat era també el lloc on la gent anava a votar quan hi havia eleccions. Quan jo era xic, no hi havia bàscula ni res al poble; hi havia pesadors i mesuradors i, al cap de l'any, s'ajuntaven uns quants i al millor postor que es presentava l'Ajuntament li donava el pes i les mesures i quan es volia vendre el blat venia u d'eixos hòmens a pesar, a mesurar i a medir, perquè havien de vendre a tant la barcella. Tot el que era gra era tot medit en barcella, de manera que la casa que tenien blat, cigrons o fesols, tenia que anar u d'eixos homes. En aquell temps per a mesurar el gra es gastava la barcella, la mitja barcella, l'almud, el mig almud: cada huit mitjos almuds era una barcella. Per exemple quan havia de pesar una partida d'herba a lo millor pesaven un munt de quinze o vint garbes i en acabant comptaven totes les garbes que hi havia en el munt, i segons els quilos que havien pesat eixes vint garbes, calculaven el pes total. Això era abans de posar la bascula. A més del *tío Quiquet el Mesuraor* (Francisco Casted Català), també hi hagué un mesurador ací al poble que li deien Antonio *el Curro*, que era l'*aguelo* d'Andrés Ginestra. Eixe home, que era de Xiva, era el pare de Maria *la Xurra* i va ser un dels últims mesuradors que hagué abans de posar la bàscula. També he conegut estar de pesadors al poble els *Aurora* que eren quatre germans: Micalet, el major de tots, que era casat en Rosa Medina Bessó, una germana de la mare de José *el Corretger, les Blaietes* que diem; en acabant estava el *tío Pepe* que li deien *el tío Corbella* (José Medina Portalés), que era el sogre del *tío Segonero* (José Ibor Andreu); estava el *tío Pasqual d'Aurora* (Pasqual Medina Portalés), el pare de Rafel Medina que tenia sis de família: quatre xiques i dos xics, i l'altre germà era Lluís *d'Aurora*, que era el més xiquet de tots els germans, i que és el sogre del *tío Gimeno d'Aldaia*, eixe que és casat en una filla del *tío Lluís d'Aurora*. En eixe temps tampoc hi havia mercat al poble, només hi havia unes dones que anaven, en dos o tres cabassos cada una, venent naps, creïlles, cebes i tota classe de verdures perquè mercat no hi havia; una d'eixes dones era la *tía Glòria* que era l'*agüela* de la dona del meu germà Manolo; i l'assumpte del gra només estava el *tío Segonero* (José Ibor Andreu) el pare del *tío Pasqual el Segonero* (Pasqual Ibor Medina); eixe, eixia per el poble en un carro venent arròs, fesols i segó... En la mateixa plaça, i davant del jutjat, estava la casa del *tío Ximo el Quartero*, que es la casa que mirava cap avall, i que donava al carrer de les Eres i girant pel carrer de les Eres en la primera caseta a mà dreta, vivia un que li deien *Juanet el Gari*, i en la segon, que encara està, la comprà el *tío Francisco el Sort de la Plaça*; dos casetes hi havien en eixa banda.»

Casa número 6. «Al cantó de dalt de la plaça, estava la casa d'una dona de Torrent que li deien la *tía Doblona*, però que vivia al poble molts anys. La casa de la *tía Doblona* era una casa molt gran que fitava en la casa on vivia el *tío Ximo el Quartero*, que després hi hagué una barberia quan ell se n'anà; puix allí al cantó del Carrer Major, el que és el bar ara, hi havia una portalada que donava a la plaça. En l'any vint-i-sis o vint-i-set, eixa casa la van comprar *els Burros* i allí feren entre tots els socis el Casino de la Música Roja que déiem. *Els Burros* foren els que dipositaren els diners i per això quan s'acabà la guerra es feren càrrec ells del casino, perquè durant els anys de la guerra no cobraven res.»

Casa número 8. «Després de la casa de la *tía Doblona*, venia la casa del *tío Ximo el Pollastre* i de la *tía Encarna la del Pollastre* que eren tots família del *tío Quiquet de la Ribarogera* perquè les dones eren germanes. Quan morí el *tío Pollastre*, com no tingué fills, ho arreplegà tot el *tío Quiquet de la Ribarogera*.»

Casa número 10. «En acabant venia la casa Redona on vivia el *tío Pepe el Patenero* (José Mª Guillem Fluixà)³. L'*agüelo* de la casa Redona era germà del *tío Quico Rum Rum* (Francisco Guillem Fluixà), que vivia al carrer de Sant Roc, d'u que era capellà⁴ i de la mare de José M^a l'*Advocat* (Maria Dolores Guillem Fluixà), i de tots *els Trenetes*, que era casà en *Micalet Treneta* (Miguel Palop Portalés) l'*agüelo* dels *Cagapolidos*. L'*agüelo Patenero* tenia tres fills: el *tío Casola* (José Mª Guillem Alós) (1877)⁵, el *tío Francisco el*

³ José Maria Guillem Fluixà és el tercer fill del matrimoni format per Francisco Guillem, natural de Paterna, i Isabel Fluixà Ruiz natural d'Alaquàs, casats en 1834. El *tío Pepe el Patenero* tenia sis germans de nom: Isabel (1836), Francisco *Quico Rum Rum* (1838), José M^a (1842), Vicent (1845), Miguel *el pare Guillem* (1848), i Maria Dolores Guillem Fluixà (1852). Casat amb Maria Alós Prósper (es casaren el 1874), una filla de Vicent Alós Baixauli de San Martín de València i Josefa Prósper de Xirivella. El *tío Pepe el Patenero* fou Alet Llaurador de la Sèquia de Benàger i Faitanar per Alaquàs durant 1892 a 1914, i de 1918 a 1934. El període de 1892-1898 van ser Alets Llauradors per Alaquàs: José Maria Guillem Fluixà i Alet Cavaller per Alaquàs: Julio Jiménez Llorca, l'amo del castell (Llibre d'Actes de 1890-1934). El pare del *tío Pepe el Patenero* també va ser Alet Llaurador de 1857 a 1870, així com Síndic per Alaquàs de la Sèquia de Benàger i Faitanar durant els biennis 1851-1852, 1853-1854 i 1855-1856. (*Llibre d'Actes 1820-1870*).

⁴ Miguel Guillem Fluixà va prendre els hàbits de l'Orde dels Jesuïtes i va ingressar al Convent de la Puríssima d'Alaquàs. Així mateix, fou el rector presbiteri de l'església de l'Assumpció, període en què va batejar un bon grapat de nadons de la família Guillem. En 1874 va batejar al seu nebot Miguel Guillem Prósper, el *tío Micalet el Patenero*. Tenia aleshores vint-i-sis anys. D'ell es conta que fou una persona molt intel·ligent però malhauradament va morir molt jove. Segons don Vicent, l'actual rector de l'església de l'Assumpció, el calze que va utilitzar quan cantà missa es conserva en la parròquia i pertany al segle XVIII. El carrer del pare Guillem està dedicat a la memòria d'aquest rector.

⁵ José Maria Guillem Alós el *tío Casola* fou fundador del Sindicat de Llauradors d'Alaquàs en 1923. Vivia al Carrer Major en la casa que confronta amb el carrer Nou. Sobre un camp de la seua propietat (actual carrer del Mestre Serrano) es va construir el popular barri de cases conegudes com les casetes de *Cassola*.

Patenero (Francisco Guillem Alós, 1880), que fou molts anys Alet de la Sèquia de Benàger i Faitanar⁶, i una filla (Maria Guillem Alós, 1875) que es casà (en 1901) en el *tío* Batiste (Baptista Portalés Gil), l'*agüelo* de Batiste el *Garrofi*.

Casa número 12. «Després de la casa Redona venia la casa del *tío Coa* (Isidro Martínez) el pare del *tío Salao* (Isidro Martínez fill): l'*agüelo* dels *Carinyos* vivia allí. El *tío Coa* era de l'edat de m'*agüelo*, que m'*agüelo* Quico el *Capdell* (Francisco Gil Peiró), el *tío Coa*, mon pare, que també li deien Quico el *Capdell* (Francisco Gil Mateu), mon *tío* Tomàs, el *tío* Vicent la *Burra* (Vicent Alfonso), el *tío Salao*: perquè tots eixos s'ajuntaven cada temporada i anaven a segar el cànem i el forment a Burjassot, Campanar, a tots eixos roglets de València... Com he dit abans, allí, en eixa casa, visqué el *tío Coa* fins a última hora.»

Casa número 14. «Al cantó de baix del carrer de Sant Miquel, vivia el *tío* Quiquet l'*Esquilaor* (Francisco Campos Cosme), ...el pare i els tres fills eren esquiladors. En eixa casa que ha obrat ara el meu cosí *Juano Panera*, eh, perquè allí en eixa casa nasqueren els tres esquiladors: Francisco, Pepe i Vicent. En acabant, Quiquet, que era el major dels tres germans, ficà un negoci de calces. Eh, i deixà de ser esquilador. Però en eixe temps Quiquet l'*Esquilaor* vivia en el cantó de baix del carrer de Sant Miquel.»

Casa número 16. «Al cantó de dalt del carrer de Sant Miquel, estava la casa del *tío* Quiquet el *Bou* que tenia tres xics i dos o tres filles; el fill major era casat en una filla de la *tía Salana*. El *tío* Quiquet el *Bou* tenia una carnisseria en al cantó al carrer de Sant Miquel, a més de la carnisseria també tenien borregos i vaques; eixien pel poble a repartir la llet amb les vaques. El corral que tenien estava allí on es hui la ferreteria de Portalés. Recorde que davant de la carnisseria del *tío* Quico el *Bou* hi havia un pou públic al costat de la *acera*. Al poble hi havia un altre home que també li deien Quico el *Bou* que vivia al carrer Fondo i era casat en una que li deien la *Caguera*, eixe es dedicava a fumigar la terra però eixe no tenia res a vore en esta família.»

⁶ Francisco Guillem Alós el *tío* Quico el *Patenero* fou Alet Llaurador per Alaquàs de la séquia de Benàger i Faitanar durant els biennis 1935 a 1936, i de 1937 a 1959 (*Llibre d'Actes de 1934 a 1959*). Com s'hi pot observar al llarg de la història, la família Guillem d'Alaquàs ha estat lligada a la séquia de Benàger i Faitanar, no tal sols com a simples comunsers sinó participant també en l'organització de la Comunitat i formant part de la Junta de Govern bé com a Síndic de la séquia o com a Alet Llaurador.

Casa número 18. «A continuació hi havia una caseta que era del forn de Librada on vivia el *tío Neno*, el germà de la *tía Nena la de la plaça*, la mare del *tío Nelo* i de tots els germans, que era casat en una filla del forn de Librada. Eixe matrimoni no tingué família.»

Casa número 20. «Al costat del *tío Neno* hi havia una planta baixa i un pis on vivia el *Roig de Blaiet* (José Bessó Gil)⁷, que era corredor i comerciant de cebes. El *tío Pepe el Roig* comprava cebes i les facturava..., altre era Lluís *el Blaiet* (Lluís Bessó Gil) i el *tío Hilario el Blaiet* (Hilario Bessó Gil), que era fadrí. Eixa família era una família molt llarga...»

Casa número 22. «Al costat del Blaiet estava la casa del *tío Pasqualet de Bolà* que hem dit tota la vida (Pasqual Andrés Alfonso, 1852)⁸, Els *agüelos* dels Remigios vaja... El *tío Pasqualet* tenia quatre de família: dos xics, Benjamín i Remigio, i una xica que es ficà de monja catequista.»

Casa número 24. «En acabant venia la casa del *tío Güiso* Medina (Luis Medina Garcia)⁹, el pare del *tío Domingo* Medina, que tenia dos xics i quatre xiques. El *tío Güiso* Medina es va casar en dos dones: en la primera dona (el *tío* Lluís Medina es casà amb Magdalena Peiró i tingué una xica que li deien la *tía Salvadora de ca Bolà*, que era casada en el *tío Quico el de Bolà*; la casa eixa que hi ha tan gran davant de ca *Lopepe*, que allí han fet dos o tres particions, puix eixa casa era de la *tía Salvaora*, la germana del *tío Domingo*, però germana de pare només, perquè al quedar-se vidu de la primera dona, el pare del *tío Domingo* es tornà a casar en 1870 en una xica (Concepció Cubells Besó, 1853), de l'alqueria del Pollastre que era família del *tío Micalet*

⁷ Als llibres col·lecta de 1842 i 1855 de la sèquia de Benàger i Faitanar, ja apareixen dos comuns amb llurs respectives propietats i la següent referència: "Vicente Besó *Blaiet* posee una caysada (sic) y una anegada". "Francisco Besó *Blaiet* posee una caysada (sic) y tres anegadas".

⁸ Segons Francisco Andrés Legua, Paco *Bolà*, el seu iaio Pasqualet va tindre nou fills de família, encara que només van sobreviure son *tío Remigio* (1889), el seu pare que va nèixer en 1894 i una xica que es ficà monja catequista. El cognom Andrés, vinculat a la localitat d'Aldaia, es va introduir en Alaquàs a mitjans de segle dinou i a través dels diferents casaments entre homes d'Aldaia i dones del nostre poble, com es el cas del casament de Manuel Andrés Folgado i Teresa Ferrer Soriano o bé el matrimoni celebrat cap a 1850 de Remigio Andrés Mateu d'Aldaia i Josefa Alfonso Ferrandiz (1826), natural d'Alaquàs, avis paterns del *tío Benjamín de Bolà*, i pares del *tío Pasqual Pasqualet de Bolà*.

⁹ Als *quinque libri* de 1870-1888, hem constatat el naixement de 8 fills: Maria Assumpció (1871), Teresa (1871), Josefa (1872), Isabel (1876), Lluís (1879), Mª Dolores (1882), Vicent (1886), i Concepció Medina Cubells (1888). Luis Medina Garcia, el *tío Güiso de Medina*, era fill de Vicent Medina Tàrrega d'Alaquàs i Salvadora Garcia *de Godelleta*, i tenia tres germans més: Vicent (1835), Antonia (1841) i Maria Medina Garcia (1848). Va desenvolupar el càrrec d'Alet Llaurador de la sèquia de Benàger i Faitanar al llarg dels biennis 1883-1884, 1885-1886 i 1887-1888.

el Curro, per això tenen Medina Cubells. D'esta dona va tindre a la *tía Assumpció* (1871), la dona del *tío Francisco Setesquenes*, a Teresa (1871), altra era la *tía Maria Dolores* (1882), la dona de José Maria *l'Advocat*, i a una altra fadrina que li deien Isabel; de xics tingué al *tío Domingo*, i dos germans més, que a l'u li deien Lluís, i a l'altre Vicent: estos van morir molt joves.»

Casa número 26. «Després del *tío Güiso* Medina venia la casa de la *tía Teresa la Grilla*, que era l'*agüela* dels *Quinquís*: de Pasqual, de Lluís, de José, de tots eixos. A l'*agüelo Grill* no el vaig conèixer però a ella sí. Esta dona tenia dos filles, que la una es casà en el *tío Quinqui l'Herbaser*, i l'atra en un fill del forn de l'Olivar, el forn *de Mona* que diem.»

Casa número 28. «Després de la *tía Grill*, venia la casa de *les Ferreres*, que era la casa dels pares de *Güiso el Ferrer*, *Micalet el Ferrer*, de *Tona la Ferrera*: d'eixos tres de família...»

Casa número 30. «A continuació de *les Ferreres*, venia la casa de la *tía Ceba* (Rosario Alfonso Bartual), que en acabant fou la dona del *tío Francisco Treneta* (el *tío Francisco* i la *tía Rosario* es van casar l'any 1917). Esta dona tenia una bassa de cànem al camí Fondo, al costat de l'església de la Santíssima Creu, només passar el molí. La *tía Ceba* festejava en el *tío Setesquenes* (Lluís Portalés Medina) però es casà en el *tío Treneta*.»

Casa número 32. «A continuació de la *tía Ceba*, venia la casa del *tío Casola* (José Mª Guillem Alós, 1877) i en el piso de dalt d'eixa casa, quan jo era xicotet vivia un metge d'ací del poble que li deien don Fernando, que quan jo tenia set o huit anys, venint de l'horta vaig caure en una sèquia que hi havien uns pals que posaven per a parar l'aigua en tan mala sort que me'ls vaig clavar. Encara tinc la senyal. Este metge se n'anà a Canàries. El *tío Casola* encara vivia allí quan este metge. El *tío Casola* era casat (es casà en 1904) en una germana de la *tía Ceba* (Maria Alfonso Bartual, 1878).»

Casa número 34. «Després del *tío Casola*, venia la casa de la *tía Fraresa* (Vicenta Usedo Garcia), que tingué allí tota la vida una tendeta d'espart i espartenyas. Esta dona tenia un fill del primer home i quatre del segon. Del primer home tinguè a Vicent (Vicent Martínez Usedo), el pare *dels Blai* del Carrer Major, que es casà en Assumpció, una filla de l'*agüelo Blai* (Blai Català Palop). La *tía Fraresa* es quedà viuda i es tornà a casar en u de Torrent que li deien el *tío Pedrapiquer* (José Fort), en qui tingué quatre xics més, com he

dit abans: un que li deien José (José Fort Usedo), que era el major de tots, altre era el *tío* Valentí (Valentí Fort Usedo), el pare de *Careta*, després estava u que li deien, Alfredo *Fartera* (Alfredo Fort Usedo), i el més xiquet de tots que li deien Paco (Francisco Fort Usedo), eixe estava casat en la *tía* Modesta (Modesta Martínez Fonfría), la mare de Paquito *el Barber* que tenia una drogueria al carrer de les Eres. La *tía Fraresa*, l'*agüela* d'Enrique *Careta*, era germana de la dona de Quico *el Carnisser* (Francisco Ros Andreu), el pare d'este que era casat en la *tía* Pureta *la del Forn* (Mª Purificació Forriol Aguilar), pues allí, en la tenda de la *tía Fraresa*, anàvem a comprar l'espart i les espadnyes tots els del poble...»

Casa número 36. «En acabant venia la casa del *tío* Micalet *el Xocolatero*, casat en la *tía* Ximeta. Eixe matrimoni tenia dos xiques només de família: la major, que era casà, i l'altra que era la més xiqueta i es quedà fadrina.»

Casa número 38. «A continuació venia la casa del *tío* Voro *el Blaiet* (Salvador Bessó), que tenia dos xics i dos xiques; un net seu anomenat Nelet va estar molts anys treballant en l'Ajuntament del poble. En eixa casa viu ara u que li dèiem Vicent *el Roig* (Vicent Peiró David), que es casat en una filla del *tío* Tomaset *l'Esporgaor*.»

Casa número 40. «Al costat estava la casa que vivia el *tío* Lluís Alós *el Carrero* (Lluís Alós Palop, 1874), el pare del *tío* Lluïset, el del bar Alós. El pare del *tío* Lluïset era cosí germà del *tío* Sebastià (Sebastià Alós Martínez)¹⁰, el pare del *tío* Sebastià *el Carrero*, i dels cinc germans que eren. Els *agüelos* del *tío* Lluïset crec que descendien de l'alqueria d'Alòs. El *tío* Lluïset tenia dos xiques i un xic.»

¹⁰ Segons consta en la partida de baptisme de Sebastià Alós Martínez (el pare del *tío* Sebastià *el Carrero*), naix l'any 1876; fill de Sebastià Alós Prósper i Teresa Martínez Forment, natural d'Aldaia, forma part d'una nissaga de mestres d'aixa del poble. Els seus avis paterns Vicent Alós Baixauli, de Sant Martí de València, i Josefa Prósper, de Xirivella, van tindre set fills, dos xiques i cinc xics de nom: Vicent (1840), Josefa (1842), Sebastià (1844), Maria (1846), José (1850), Francisco (1855), i Luis Alós Prósper (1856). Així mateix, queda constància a través dels llibre de batejos consultats, que tots els germans van nàixer a Alaquàs, i possiblement a la mateixa casa del *tío* Lluís *el Carrero*, tal i com senyala el *tío* Pepe i el *tío* Sebastià: "al *tío* Lluís el vaig conèixer ja assegut a una cadira però sé que tingué el taller de carros a la casa on es van criar tots els germans. El meu iaio que fou tinent carliste, visqué al Carrer Major, al costat de *Mestrica*, i van ser cinc germans; un d'ells, mon *tío* Pepe, es va establir a Alberic on obrí un taller de carros". D'altra banda hem pogut constatar de forma definitiva com al cens de població de la vila d'Alaquàs de 1857 ja apareix aveïnat al poble el matrimoni Vicent Alós Baixauli, de 46 anys, de professió constructor de carros (mestre d'aixa), i Josefa Prósper Chulià, de 44 anys. En eixa data viuen amb 8 fills: Concepció, de 18 anys, Vicent, de 16, Josefa, de 14, Sebastià, de 12, Maria, de 10, José de 8, Luis, de 5 i Francisco Alós Prósper, de 2 anys.

El Carrer Major en l'any 1930. Fixeu-vos en les xiquetes. Elles són Maria i Matilde de la *Casa del Sant*. Darrere d'elles s'hi pot albirar el balcó del casinet *dels Galgos* amb les banderes desplegades. Fotografia feta per Lluïset *el Bollo* i cedida per la seua filla Carmen Lino Andreu.

Casa número 42. «En acabant venia la casa del *tío* Vicentet *el Frare*, que eixa casa se la quedà u de l'Alqueria de Castillo, que crec que encara viu allí.»

Casa numero 44. «A continuació venia la casa gran, la casota que hem dit tota la vida. Quan jo era xic, allí vivia el *tío Pequenyo* que diem (Vicent Garcia Català), eixe era germà del *tío* Quico *la Viuda*, que eren dos xics i una xica. Eixa xica (Teresa Garcia Català) era la sogra del *tío* Francisco *Rioja*; el *tío Pequenyo* eixe es casà en una xica de la peroleria de la Foia que era germana del *tío* Eusebio i del *tío* Vicentet; de la dona del *tío* Pepe *Fava* del carrer de Sant Josep, de la dona del *tío* Ramon *el Burro*, i d'una que era fadrina. Perquè el *tío* Vicentet de la Foia que hem dit sempre, tenia cinc de família: dos xics i tres filles. El *tío* Modesto, el que vivia al carrer de Sant Josep, era casat en una filla que tingué el *tío Pequenyo*.»

Casa número 46. «Després de la casota, venia el forn de Pureta que hem dit tota la vida. La *tía* Pureta *la del Forn*¹¹ era casà en un fill del *tío* Quico *el Carnisser*. Este home era també germà del *tío* Vicent *el Moliner* i del *tío* Salvadoret *el del forn dels Andalusos*.»

Casa número 48. «A continuació del forn de la *tía* Pureta venia la casa del *tío* José *el Corretger* que feia cantó en el carreró del Centre. Abans de fer-se eixa casa, era tot un solaret del *tío* Paco *el Corretger* o *l'Estanqueret* com també era conegut al poble, (Francisco Estreder Sena), que feia racó; era un trosset xicotet que estava arrimat a la sèquia que passava per allí destapà: allí hi havien unes pedres de rodet on anaven a escurar i a llavar la roba les dones; allí hi havia un pou també. El solaret confrontava en el corral on estaven l'almàssera i el trull que tenia el *tío* Corretger apegat a la casa del *tío* Vicent *l'Estanqueret* i de la *tía* Matilde *la de l'Estanc*; o siga, que des de l'almàssera que tenia el *tío* Paco *el Corretger* fins el Carrer Major, allí estava eixe solar que arribava fins l'estanc de *Pujalt*. L'almàssera del *tío* Paco *el Corretger* era una almàssera de fer oli: d'allí eixien les morques i anaven a parar a la sèquia per a que l'aigua se les emportara. Quan llevaren l'almàssera, allí feren la casa on

¹¹ Mª Purificació Forriol Aguilar la *tía* Pureta *la del Forn*, naix el 28 de novembre de 1892, filla de Manuel Forriol Boscà i Purificació Aguilar Medina, la *tía* Pureta era neta per banda paterna de Manuel Forriol Ros i Francisca Boscà Montalt, naturals i veïns d'Alaquàs. I per línia materna de Francisco Aguilar Serrador, natural de Manises, i Matilde Medina Sena. L'avi de la *tía* Pureta era casat en primeres noces (1858) amb Teresa Cubells Bessó amb qui va tindre un fill: Francisco Aguilar Cubells nascut en 1860. Aquest home va ser el padrí en el bateig de la *tía* Pureta. La *tía* Pureta *la del Forn* va tindre dos germans i una germana de nom Manuel (1895), Francisco (1898) i Matilde Forriol Aguilar nascuda en 1901. *Quinke libri* (1891-1901), fol. 57, n. 56.

hui estan les ames de casa, tot això era de José *el Corretger*, davant feren una casa per a viure ell, i ací darrere el que era el corral, feren la casa on estan les ames de casa. El *tío Paco el Corretger* era casat en una filla de l'*agüelo* Medina (Francisca Medina Besó), i tenia quatre xiques i dos xics, sis de família: una que era casà en el *tío* Macario (Teresa Estreder Medina), una que era fadrina (Francisca Estreder Medina); una que es casà en u de Torrent (Rosario Estreder Medina); i altra que li deien Assumpció, casà en u de ca *Mona* (José Martí Sáez). Els xics eren José i un germà major que va morir de jove (Francisco Estreder Medina).»

Casa número 50. «A continuació venia la casa de Paco *el Corretger* on vivia u que li deien l'*agüelo* Medina (Vicent Medina Garcia, natural de Quart de Poblet), que era casat en una *Blaieta* (Rosa Bessó Portalés), i tenia sis xiques de família: la *tía* Roseta (Rosa Medina Besó), que era la major de totes, que era casà en el *tío* Micalet *d'Aurora* (Miguel Medina Portalés) després estava la *tía* Maria *la Blaieta* (Maria Medina Besó), la mare de *les Blaietes de l'Estanc*, que era casà en el *tío* Tomàs *el Marús* (Tomàs Martínez Català); altra que li deien Vicenta (Vicenta Medina Besó) que era casà en un germà del *tío* Quico *del Castell*; altra (Salvadora Medina Bessó) casà en Micalet *el Frare* (Miguel Forment Martínez), el pare de Micalet *el Frare* (Miguel Forment Medina); altra que li deien Francisqueta (Francisca Medina Bessó, 1875), que era casà en el *tío* Paco *l'Estanqueret* (Francisco Estreder Serra, 1877), i la més xiqueta que li deien Assumpció (Assumpció Medina Besó) que era casà (es va casar en 1909) en el *tío* Quico *el Paterno* (Francisco Guillem Alós, 1880); eixa tingué tres fills de família, dos xiques i un xic que morí fadrí. La *tía* Roseta tingué tres xics i una xica: Micalet, que era casat en la *tía* Roqueta, la mare de Miguel *de la Roqueta*, Ricardo *l'Escolà* i Jesús *el d'Aurora*, que era casat en una filla d'allà de cal *Conillo* que era germana del *tío* *Tresnislao*. En principi, la casa de l'*agüelo* Medina era una casa molt gran que anava des de la casa del *tío* Àngel fins el solar del *tío* Paco *el Corretger*, perquè d'eixa casa vella de l'*agüelo* Medina en feren només una casa per a la *tía* Roseta a la part de dalt (**Casa número 52**) i en acabant de la casa de la *tía* Roseta la *Blaieta*, en feren altra casa per a la *tía* Assumpció (**Casa número 54**), esta última casa, la del *tío* Quico *el Paterno*, eixa encara la vaig conèixer fer quan jo era fadrinet; on hui viu Paco Mora, eixa era la casa vella de l'*agüelo Corretger*¹²».

¹² Esta casa formava part de l'antic hort de Cardona que va ser adquirit possiblement a principis del segle XIX per Francisco Estreder, segons consta al *Llibre d'Actes de la Comunitat de Regants de la Sèquia de Benàger i Faitanar de 1854*.

Casa número 56. «Després de la casa de l'*agüelo* Medina, venia la casa de l'*agüelo* Àngel de *Trena* (Vicent Palop Guzmán)¹³, que era una casa molt gran de llauradors. El *tío* Àngel tenia dos xics i quatre xiques: Vicentet l'Àngel i Salvador que era casat en Aldaia. Les xiques eren: la dona del *tío* Terencio, la dona del *tío* Domingo, la dona del *tío* Pasqual *Pistoles*, que era la més xiqueta de totes, i una xica que morí fadrina, de vint-i-huit o trenta anys.»

Casa número 58. «A continuació del *tío* Àngel venia un corralot molt gran que tenien els trulls de ca *Treneta*, germà del *tío* Àngel. El *tío* Micalet de *Treneta* (Miguel Palop Portalés), el pare de l'*Advocat* i del pare dels *Cagapolidos*, eixos tenien allí un corralot del que han fet dos o tres finques; la farmàcia i la finca del costat, tot això era el corralot. Allí estava l'almàssera, els trulls, la llenya, perquè això era un corralot molt gran.»

Casa numero 60. «Després ja venia la casa del *tío* Pasqual *el Marxante* (Pasqual Lerma)¹⁴, l'*ague*lo de Miguel *el Marxante* que diguem (Miguel Lerma Mas), que vivia allí en eixe temps. El *tío* Pasqual era *fornillero* i tenia cinc xics i una xica. El pare de Miguel *el Marxante*, (Pasqual Lerma Martínez), era el major de tots i també era *fornillero*, després estava u que era capellà (José Lerma Martínez), en acabant un altre que li deien Francisco (Francisco Lerma Martínez) que era mestre d'escola, en acabant estava u que li deien Juan (Juan Martínez Lerma), un altre que era capellà (Ismael Lerma Martínez) que era el més xiquet de tots, i una filla que que li deien Maria (Maria Lerma Martínez).»

Casa número 62. «A continuació venia la casa de la *tía* Carmeleta *la Dolça* que tenia un xic que era mestre armer que estava empleat en l'exèrcit.»

Casa número 64. «A continuació venia la casa del *tío* Marcos, el sogre de *Tresnislao*. El *tío* Marcos tingué dos filles: la dona del *tío* *Trenislao* (Estanislao Forment Ferrís), i un altra casà en el *tío* Francisco *de Nació* (Francisco Ferrer Martí), el de les flors d'allí del barri de *los Faroles* que diguem.»

¹³ Vicent Palop Guzmán, el *tío* Vicentet l'Àngel, és el fill xicotet de Miguel Palop Garcia de 62 anys, d'ofici llaurador, i de Magdalena Guzmán Mateu, de 62 anys. Al citat padró d'habitants d'Alaquàs de 1857, el matrimoni viu amb dos fills: Salvador Palop Guzmán, de 28 anys, i Vicent Palop Guzmán de 25 anys. Miguel Palop Guzmán, que aleshores estava casat era el fill major.

¹⁴ Pasqual Lerma Mateu és fill de José Lerma Puig, de 40 anys, d'ofici carreter, i de Clara Mateu Ruiz, de 33 anys. En 1857 el matrimoni viu amb 4 fills de nom: José Lerma Mateu, de 16 anys, Vicent Lerma Mateu, de 14 anys, Francisco Lerma Mateu, de 12 anys, i Pasqual Lerma Mateu, de 10 anys.

Casa número 66. «Al costat del *tío Marcos* vivia el *tío Carabina*, l'*agüelo Carabina* que era músic de la Música Nova.»

Casa número 68. «Després del *tío Carabina*, venia la casa de Tomaset *de Nació*, l'*Esporgaor*¹⁵; eixe tenia, entre xics i xiques, huit o nou de família que viuen tots encara. Els xics es dedicaren tots al negoci dels rosers i les flors.»

Casa número 70. «Després de Tomaset *de Nació*, venia el *tío Juano el Marús* (Juan Martínez Català), que era *fornillero* i tenia un carro per anar a la fornilla. El *tío Juano el Marús* era germà del *tío Tomàs*, el pare de *les Blaietes* i del *tío Miquel* (Miquel Martínez Català) el pare de la *tía Godellana* que eren també *fornillers* del poble. El net major del *tío Juano* també sigué *fornillero*; a eixe xic que li deien Juano com a ell, el mataren en Paterna en companyia de altres xics del poble quan la guerra. Pues eixa casa del *tío Juano el Marús*, se la quedà el *tío Elies de Puça*, el *fornillero*, però aixó fou molt després...»

Casa número 72. «A continuació del *tío Juano*, venia la casa del *tío Xiquitín*. Eixa casa era de la *tía Carmeleta la Dolça*, i la vené al *tío Xiquitín* quan jo encara era fadrí. El *tío Xiquitín* era germà del *tío Sento de la Paulina* i del *tío Quiquet el Moreno*, i tenia dos xiques i dos xics: el fill major que li deien Francisco (Francisco Gil Portalés), que se n'anà al Tomelloso quan tenia vint-i-set o vint-i-huit anys, i a l'atre que li deien Ismael (Ismael Gil Portalés), que era casat en una xica que li deien Inés (Inés Cervera Gil), que estigué uns quants anys en una tenda de València i després es vingué, ací al poble, i es ficà de femeter en un carro, i les xiques: l'una es casà en u dels Morets i la filla més xiqueta del *tío Xiquitín* es casà en un fill del *Conillo* d'Aldaia, que era germà del *tío Conillo* d'ací del poble.»

Casa número 74. «Al costat del *tío Xiquitín*, ja venia una casa xicoteta que visqué la mare del *Mestrico*, el vell, el pare, que tenia tres o quatre de família: el *tío Mestrico* (Francisco Forment Martí) el director de la Banda Blava, el *tío Xatet*, la *tía Pasquala*, a eixos tres els coneguí jo. El *tío Mestrico* fou u dels primers mestres d'ací del poble que tingué la música Blava, però abans de vindre tots eixos mestres de música de fora del poble, hi hagué un any que

¹⁵ Al padró general d'habitants de la vila d'Alaquàs de 1857 es troben documentats Tomàs Ferrer Peiró, de 33 anys, d'ofici llaurador jornaler, i Agustina Forriol Medina, del forn de la Senyoria, de 35 anys (avis paterns de Tomàs Ferrer Sena, *Tomaset l'Esporgaor*), amb els seus fills Francisco Ferrer Forriol de 3 anys i Tomàs Ferrer Forriol nascut eixe mateix any.

el *tío Mestrico* es presentà al certamen de València i s'empotrà una carabassa i com hi havia tanta *topetia* entre els aficionats de les dos bandes de música, els partidaris de la Música Roja li van traure una cançó que començava aixina: "Allà al pavelló pujà *el Mestrico* / que no savia com estar per ser el més *pito*/ i al *vore's* la carabassa que li han donat/ se'n vingué cap a casa tot despapat/ A la baixà del tramvia li caigueren els pantalons/ les xiques de Mariano (*el Tartanero*) li pasaren els botons". El *tío* Mariano *el Tartanero* tenia tres xiques i un xic que se li morí. D'eixa cançó em recorde jo... Però *el Mestrico* no va ser l'únic mestre a qui li van traure cançons, estant de mestre de la música Blava un tal Barona, també li van traure altra cançó que deia: "Passa un avió per dalt del molí/ per a dir-li a Barona/ que no és per allí.»

Casa número 76. «A continuació de la mare del *Mestrico*, venia la casa de la *tía* Mariana que feia escoleta allí per als cagons. Eixes dos casetes eren el solar que ara tenen estos dos besons.»

Casa número 78. «A continuació venia una altra caseta molt xicoteta, que allí visquè molts anys, molts anys, la mare de Ramonet *el Pansit*, que ara es de les *Xotetes*, puix eixa casa, on han fet l'obra les meus nebodes, les filles del meu cunyat Salvaoret, es la caseta xicoteta on visqué la mare del *tío* Ramon *el Pansit*.»

Casa número 80. «A continuació ja venia la casa del *tío Careto*¹⁶ (Francisco Ferrer Besó, 1851), els *agüelos* dels *Caretos* que viuen allà en la Plaça del Casino, perquè en eixa casa visquè el *tío Careto* i la *tía* Francisqueta (Francisca Montoro Boscà, 1849) que tenien tres xiques i tres xics: sis de família (es casaren l'any 1874): El major de tots era el *tío Careto* (Francisco Ferrer Montoro) que es ficà en un negoci de calces i *calcetins* ací, en Alaquàs, i tenia vàries xiques que treballaven per a d'ell: en ma casa mateixa era una

¹⁶ A través del llibre de casaments 1800-1874, junt al rastreig fet pels diferents llibres de batejos que es conserven a l'arxiu parroquial de l'església de l'Assumpció, ens ha estat possible documentar des de pricipis de segle XIX, la línia generacional de la família Ferrer més coneguda pel malnom dels *Careto*. Així constatem en primer lloc com Francisco Ferrer i Gaspara Soriano, els avis paterns del *tío* Francisco *el Careto*, es varen casar en l'any 1814. D'aquest matrimoni van nàixer 6 fills de nom Francisca (1817), Francisco (1820), Gaspara (1822), Manuel (1824) Gaietà, (1827), Teresa (1830) i Miguel Ferrer Soriano (1831). En 1847, el seu fill Gaietà Ferrer Soriano contrau matrimoni amb Vicenta Besó Català (1831). Van tindre 9 fills: Vicent (1849), Francisco (1851), Maria (1856), Gaietà (1856), Josefa (1859), Gaietà, (1860), Vicent (1864), Miguel (Micalet *el Careto*, 1865), i Maria Ferrer Besó (1870). En 1874, Francisco Ferrer Besó es va casar amb Francisca Montoro Boscà. Van tindre una descendència de 9 fills: Francisco (1875), Miguel (1877), Ramona (1878), Maria (1882), Trinitat (1885), Facundo (1887), Maria (1888), Maria (1889) i Gaietà Ferrer Montoro (1892).

de les cinc o sis dones que s'ajuntaren treballant per a eixe home; Micalet (Miguel Ferrer Montoro), el segon xic era peroler, una filla seua era casà en Quiquet l'*Esquilaor* (Francisco Campos Cosme), i Facundo, el fill més xicotet, era cullerer. De les xiques, la més major es casà en Elies *el Minero* (Elies Roselló), l'ordinari d'Aldaia.»

Casa número 82. «Després del *tío Careto*, venia la casa de la meua germana (Conxa Gil Sáez), que era la casa dels *agüelos Capdell*. D'esta casa en feren tres casetes més, eixes casetes eren molt estretes i llarguerudes amb un corral que se ficava allà dins; des de la casa de la meua germana fins a l'Ajuntament, la casa dels *agüelos Capdell* era tot una casa. Els *agüelos* vells eren quatre germans; u era m'*agüelo* Quico *el Capdell* (Francisco Gil Peiró), el pare de mon pare, en acabant estava la del *tío* Tomàs (Tomàs Gil Peiró, altra era la del *tío* Pasqual *el Moliner* (Pasqual Gil Peiró), i l'última que era la de la *tía* Vicenta (Vicenta Gil Peiró), la mare del *tío* Francisco *el Pastoret*. Per aixó, el *tío Pastoret* era cosí germà de mon pare. I com tots els germans volien tindre una part en el Carrer Major, puix allí visqueren els quatre o siga, que de la casa vella feren quatre parts: m'*agüelo* tenia una part, que és la casa on visqué mon pare; al *tío* Tomàs li tocà la casa del costat (**Casa número 84**), en acabant venia la que feia tres, que era la casa del *tío* Pasqualet *el Fariner*, el pare, el sogre del *tío* Jeroni, que era germà de m'*agüelo* (**Casa número 86**). El *tío* Jeroni es casà en una filla del *tío* Pasqualet (Assumpció Gil Serrano), i visquè al molí uns quans anys fins que es posà a viure en una de les cases dels senyoret, allí on té el fill la carnisseria. En acabant venia la casa que feia quatre (**Casa número 88**), que li toca a la mare del *tío Pastoret* (Vicenta Gil Peiró); eixa casa és la que estava arrimada a l'Ajuntament que després sigue del *tío Pastoret* (Francisco Ferrer Gil), el pare de Jesús *el Pastoret*, que estigué allí tota la vida, perquè el *tío Pastoret* visquè allí des de que es casà. L'any que va eixir la loteria al poble (l'any 1957), el meu cosí Tomàs (Tomàs Gil Ferrer), va comprar eixes cases en els diners que li varen tocar en la loteria, i de les tres cases, va fer allí una casa només, que és la casa on està ara el meu cosí Tomàs.»

Casa número 90. «A continuació venia l'Ajuntament. En aquell temps en l'Ajuntament només hi havia dos empleats, que l'u era el *tío Secretari*, el pare d'este Secretari d'ara, que era casat en una germana de la dona del *tío Casola*, i la dona del *tío* Francisco *Treneta* germana també, perquè eren tres xiques i un xic; el xic estava de corredor de finques col·legiat en València i les xiques estaven ací. En l'Ajuntament estaven les escoles: baix els xics i dalt

les xiques; no hi havia altra escola al poble més que ixa... Per als xiquets xicotets, els cagons que déiem, sí que hi havien dos escoles, que l'una és allí on viu Pasqualet *Bolà*, allí al Carrer Major, que eixa casa era d'unes ties de la dona del *tío* Benjamín, de la mare de Remigio i de tots ixos. Llavors estava de mestre en l'Ajuntament don José Sanchis Almiñana. Durant la dictadura de Primo de Ribera, feren alcalde al mestre Almiñana; açó va ser al poc de temps de proclamar-se la dictadura, perquè al primer seguiren manant els mateixos que manaven abans. El mestre Almiñana siguió alcalde tot el temps que durà la dictadura, quan a mi en sortejaren en l'any 1924 era ell l'alcalde, i els regidors que ficaren eren antipolítics. De regidor, jo recorde que era el *tío* Jeroni, altre era el *tío* Domingo, i u que li deien Pepe *l'Esquilaor* que vivia ací al carrer de Sant Josep. Pepe Campos li deien.»

Casa número 92. «Després de l'Ajuntament, venia una casa que vivia el *tío* Hilario (Hilario Planells Ferrer), que era un home que estava empleat en els tramvies. Eixe Hilario se n'anà a viure a Catarroja.»

Casa número 94. «A continuació del *tío* Hilario, venia la casa de la *tía* Vicenta, una germana del *tío* Tano, i quan morí la *tía* Vicenta, es ficà a viure u que li deien Baldomero *el Corretger* (Baldomero Pallardó Paredes). El *tío* Baldomero visqué de fadrí al carrer Fondo i quan es casà es ficà a viure al costat de l'Ajuntament; allí va estar el *tío* Baldomero moltíssims anys, moltíssims...»

Casa número 96. «A continuació venia la casa de la meua cosina *Botona* (Francisca Gil Ferrer, Paquita *la Botona*), que es la casa que fa cantó, i allí, s'acabava el Carrer Major per esta part. A continuació, de la casa de la meua cosina *Botona* ja venia el carrer del Convent i la font de Sant Francesc de Paula que la van ficar quan jo tenia deu anys. Me'n recorde que estavem en el corral jugant, i ja veus si d'on està la font fins allí on viu ara la meua germana Conxa, puix en una explosió d'eixes que tiraven de dinamita, salta una pedra per dalt de la casa del poble i caigué al corral de ma casa. Eixe va ser el primer pou d'aigua que feren, i estava arrimat al cantó de la casa del Sant; entre el pou i el convent hi havia un caminet per a passar els carros dels senyorets i de les monges; recorde que hi havia allí una pica gran, i l'aigua que s'esmunyia quan la gent anava a omplir els canters i botiges, anava tota l'aigua a parar a l'abeurador i quan no hi havia la soltaven, i els carros que passaven per allí es paraven els animals per a veure l'aigua i es pagava una aileta o un xavo, segons els animals que duia el carreter, i aixó ho cobrava un home que li deien el *tío* Mariano *de Sana*, qui també tenia un quiosc en el

rincó que quedava entre la carretera que baixava Carrer Major avall, i el lloc on estava el pou de Sant Francesc. El que és ara la plaça d'Espanya, allí no havia res fet; des del cantó de la meua cosina *Botona* cap amunt tot aixó era un camp, que ixe camp hagué de pertànyer algun dia als flares del convent perquè havien molts pinets plantats en tot el que era l'*escamuxó*.»

Aspecte que oferia l'Ajuntament als anys vint. Fotografia feta per Lluïset *el Bollo* i cedida per la seua filla Carmen Lino Andreu.

VEÏNS QUE VIVIEN ALS NÚMEROS IMPARELLS DEL CARRER MAJOR

«A l'atra banda del Carrer Major, és a dir, a mà esquerra, venint des del molí amunt, el primer que venia era un corralot molt estret que estava arrimat a les torres del castell, que era del molí, i allí tenia els trastos el *tío* Vicent *el Moliner*. llenya, animals, gallines, allí al costat del castell.»¹⁷

Casa número 1-3-5. «A continuació del corralot venia l'hostal que hi havia al Carrer Major; allí vivia la família del *tío Paio* que déiem. Allí a l'hostal *de Pere*, era una casa molt gran amb quadres per als animals; allí paraven els carros que anaven de pas a la capital i es quedaven a menjar i a dormir els carreters. A l'amo de l'hostal, no el vaig conèixer però molts anys després això va ser del *tío Roig de la plaça*, l'home de la *tía Nena*, que feu allí tres cases.»

Casa número 7. «A continuació de l'hostal, venia la casa del *tío Güiso el Secretari* (Luis Planells), que era casat en la *tía* Teresa Ferrer (es van casar en 1872), i tenia cinc xics i dos xiques (Teresa, nascuda en 1875, i Maria en 1888) que moriren fadrines abans de casar-se, que festejaven en dos germans d'Aldaia. Els xicons eren: el *tío* Vicentet *Canyao* (Vicent Planells Ferrer, 1873), que era el major dels xics, el segon era el *tío* Quico *el Castellero* (Francisco Planells Ferrer), que li deien aixina perquè era casat en la *tía Castellera* (Maria Martínez Sena) que era filla del *tío* Isidro l'estatger del castell (Isidro Martínez Ros *el Castellero*); el tercer era u que vivia en una caseta al costat de l'Ajuntament que li deien Hilario (Hilari Planells Ferrer); el quart era el *tío* Lluís *el Fuster*, i el cinqué era el *tío* José Mª Planells (1891), el que fou alcalde del poble després de guerra, que era el més xiquet de tots. Al llibre de batejos de 1884 figura un altre fill de nom Lluís que hagué de morir de ben jove.»

Casa número 9. «A continuació del *tío Guiso el Secretari*, venia una caseta molt xicoteta que es la casa on naixqué el *Venerable Sarrió*, que fa ja uns quants anys ficaren el seu nom al carrer Nou que hem dit tota la vida.»

Casa número 11. «Després de la casa del *Venerable Sarrió*, venia la casa del *tío* Quiquet *el de la Riba-rogera* (Francisco Besó), que tenia dos xics i tres

¹⁷ Vicent Ros Andreu *el Moliner* era fill de Vicente Ros Garcia nascut en Alaquàs en 1832 i de Maria Andreu Morell natural d'Alzira. Casats en 1852, el matrimoni va tindre 12 fills: Vicent (1853), Vicent (1856), Teresa (1860), Leonor (1861), Francisco (1861), Catalina Dorotea (1863), Miguel (1865), Maria (1866), Francisco de Paula (1867), Carmela (1869), Salvador (1871) i Carmela Ros Andreu (1879).

xiques. Al fill major el matà un carro entrant en casa carregat de raïm, el revoltà contra la paret, i el segon es ficà frare, al vore's a soles en tota la terra que tenien, es ficà flare. De les tres filles que tenia, la xica major es casà en Quico *la Viuda* (Francisco Garcia Catalá), la segona es casà en el *tío Pepe Toio* (José Palop Martínez), i la més xiqueta es quedà fadrina. La casa del *tío Quiquet el Ribarogero* es la casa on ara està l'estanc de *Pujalt*, al Carrer Major.»

Casa número 13. «Després del *tío Quiquet de la Ribarogera*, venien tres casetes molt xicotetes. En la primera caseta visquè molts anys el *tío Pom*, que primer estava en el carreronet de Sant Miquel, i del carrer de Sant Miquel es passà a esta casa, que es on tingué l'orxateria el *tío Pom*. Ara fa poc encara tenia allí en eixa casa la pollastreria la seua neta Maruja; filla d'una filla del *tío Pom*. El *tío Pom* tenia dos xiques i dos xics si no recorde mal, els fills eren *pelleros* i anaven a treballar a una fàbrica de pells de València. El *tío Pom* també va ser *cavaor* d'eixa terra roja que s'havia de safarejar en les peroleries, i estigué molts anys cavant terra per a dos o tres fàbriques del poble.»

Casa número 15. «Després del *tío Pom*, venia la caseta del *tío Nano el Sereno* (Pasqual Campos Alabarta), el pare de *les Serenes* que déiem. El *tío Nano* tenia també dos xics: u que estava *curro* que anava a vendre loteria i diaris per allí, i el segon, que li deien *Sorregin* era forner i treballava en el forn del *Pitxó*. A este home li deien *el Nano* perquè era molt baixet. El *tío Nano* era sereno i soterrador, les dos coses; l'altre sereno que havia al poble era el *tío Sorda*; estaven els dos de serenos i de soterradors.»

Casa número 17. «A continuació del *tío Nano el Sereno* venia la casa del *Nano el Blaiet* (Francisco Bessó), un fill del *tío Nano el Blaiet*, que tenia un carro i anava allí darrere d'Amadeo Pasqual (clot del *Nano*), a traure arena i després la portava a les obres.»

Casa número 19. «A continuació del *tío Nano el Sereno*, vivia don Vicent *el Vicari* (Vicent Campos Alabarta), que era el vicari de les monges oblates, i era de la família dels *Esquiladors* del poble. La casa on vivia don Vicent *el Vicari* es eixa la que han tombat fa poc de temps.»

Casa número 21. «Després del *tío Vicent el Vicari*, venia la casa de la *tía Sidreta*, que era la casa que fa cantó en el carrer del forn de la *tía Librada*. Allí

vivia la *tía Sidreta* que tenia una tendeta on venia cacao, tramussos, xufes, caramels... llepolies per als xiquets. La *tía Sidreta* tenia dos xiques: l'una que era catesquista, i l'altra que es casà en un Zafra.»

Casa número 23. «Després de la casa de la *tía Sidreta*, venia la casa del *tío Roseldo el Forner* (Rosendo Martí Forriols, 1864)¹⁸, que era la casa on ara està la Caixa d'Estalvis de Torrent, que molt abans de fer-se la Caixa, hi havia allí una botiga d'aliments, d'espardenyes de tota classe. De les poques coses que hi havia a l'època, tenien de tot... Allí estigué vivint la família del *tío Porro* i la *tía Mona*. Eixe matrimoni tenia una filla que li deien Francisca *la Mona*. Eixa xica es casà en el germà més xicotet dels tres esquilaors que hi havia al poble (Vicent Campos Cosme). El *tío Roseldo el Forner*, era germà de mon *tío Nelo de Mona* (Manuel Martí Forriols), germà del *tío Salvadoret* (Salvador Martí Forriol), i nebot del *tío Pepe* (José Forriol Ros)¹⁹, del forn de *Librada*. En aquell temps, tota esta família eren els forners del poble. El *tío Roseldo* era casat en una dona (Práxedes Nebot Gimeno) (1857) d'un poble de Castellò que li deien Torralba del Pinar, que era germana de la *tía Librada* (Librada Nebot Gimeno, 1855), *la del Forn*. El *tío Roseldo* tenia tres xics i dos xiques: Roseldo (1888), el major de tots; Vicentico (1893), el *tío Julio*, la *tía Josefina*, la dona del *tío Pepe el Garrofi*, una altra (Mercedes Martí Nebot) que era casà en el *tío Campana* (Francisco Tàrrega). El *tío Vicentico*, era casat en Elvira, la filla del *tío Quico el Mesuraor*. Este home era el *pesaor* del poble i tenia cinc fills de família, dos xics i tres xiques. Una de les filles era la *tía Elvira* (Elvira Castet Ferrer, 1892)²⁰, la dona del *tío Vicentico de Roseldo* com he dit, després estava la *tía Marieta* (Maria Castet Ferrer, 1888), la mare del *tío Francisco Rioja*, que era la major de totes, i un altra que li deien Paca (Francisca Castet Ferrer, 1890) que era casà en un fill del *tío Quico del Castell* que li deien de malnom *Faena*. Els xics eren dos, que l'u (Francisco Castet Ferrer, 1889) es morí molt jove i l'altre més xiquet (Manuel Castet Ferrer) era

¹⁸ Rosendo Martí Forriol, el *tío Rosendo*, naix el dia 6 de maig de 1864. Fill legítim de Vicent Martí, de Burjassot, i de Mre Rosa Forriol d'Alaquàs, és net per línia paterna de Vicent Martí, d'Alboraia, i Pasquala Muñoz, de Burjassot. I per línia materna de Manuel Forriol Medina i Teresa Ros Garcia, ambdós d'Alaquàs. *Quinqui libri*, 1860-1868. fol. 15, núm. 39.

¹⁹ José Forriol Ros, el *tío Pepe del Forn*, i Librada Nebot Gimeno, natural de Torralba del Pinar (Castellò) es van casar el dia 14 de maig de 1880. Van tindre 7 fills de nom: José, Salvador, Francisco, Librada, Amparo, Teresa i Concepció Forriol Nebot. Al llibre de batejos de 1884 figura un altre fill de nom Lluís que hagué de morir ben jove.

²⁰ Elvira Castet Ferrer, naix en 1892. Filla legítima de Francisco Castet Català *Quiquet el Mesuraor* i Maria Ferrer Besó. És neta per línia paterna de Francisco Castet Arllogue i Francisca Català Palop. I per línia materna de Manuel Ferrer Soriano (germà de Gaietà Ferrer Soriano, l'avi del *tío Francisco el Careto*, el xocolater de la Plaça), i Maria Besó Portalés *la Blaieta*. *Quinqu libri*, 1889-1892.

casat en una germana de la meua dona (Crescència Tàrrega Gil), que tenien una tenda de vins tota la vida ja els pares al carrer de Murillo, a les torres de Quart. El *tío* Quiquet *el Mesuraor*, vivia en la primera casa que hi ha a mà dreta només entrar al carrer Nou.»

Casa número 25. «A continuació del *tío* Roseldo, venia la casa del *tío* Quico *l'Esquilaor* (Francisco Campos Cosme) eixe que tenia un negoci de calces. Este home, tingué un grapat de filles però no tingue cap de fill. Dos de les xiques es ficaren monges, ni recorde si es fica en les Oblates o en les Catequistes... Crec que en València encara viuen dos filles del *tío* Quico *l'Esquilaor*.»

Casa número 27. A continuació del *tío* Quico *l'Esquilaor*, venia la casa del *tío* Quico *Buixquera* (Francisco Forment Martínez), que en aquell temps eren quatre xics i tres o quatre xiques: estava el *tío* *Buixquera*, Miquelo *el Frare*, el pare d'este Micalet *el Frare* que hi ha ara, que era el major de tots, u que era abogad que li deien José, i Vicent que era el més xiquet de tots. El *tío* Francisco *Buixquera* era l'únic dels germans que li deien *Buixquera* perquè era un home molt xicotet, i quan era un xiquet començaren a dir-li *Buixquera*, *Buixquera*... i se li quedà *Buixquera*... El *tío* *Buixquera* es casà en una xica d'Aldaia (Amparo Prósper Taberner) i el germà més xicotet també era casat en Aldaia. El *tío* *Buixquera* tenia quatre de família: un xic i tres xiques: estava Amparo (Amparo Forment Prósper), la mare de la dona de *Toio*, que era casà en Micalet *el Patenero* (Miguel Guillem Guillem), altra xica que no recorde en qui era casà, altra era Paquita (Francisca Forment Prósper), i un xic (José Forment Prósper) que es casà en Torrent i es quedà a viure en Torrent.

Casa número 29. «Després del *tío* *Buixquera*, venia la casa de dos germanes (Maria i Matilde Legua Martí), com t'ho diré, que eren germanes del pare de la mare dels *Bolà* que és la casa on viu ara Pasqualet *de Bolà*. Estes dones eren fadrines i feien escola per als xiquets, vaja, una escoleta de cagons que hem dit tota la vida...»

Casa número 31. «A continuació venia la casa del *tío* *Setesquenes* (Francisco Portalés Gil, 1870)²¹ que era casat en la *tía* *Sunció* (es van casar en

²¹ José Mº Portalés Guillem, el nebot de Francisco *Setesquenes*, en la seua biografia editada en *Quaderns d'Investigació* de l'any 2002, anomena Lluís al seu oncle. Així mateix, el *tío* Tomàs *el Capdell* empra indistintament un nom i l'altre al referir-se a ell. Tot i aixó, a l'acta del seu matrimoni feta en 1894, figuren els noms de Francisco Portalés Gil i Mº Assupció Medina Cubells.

1894), i tenien set o huit de família també, però que es moriren de xicotets; bo, hi hagué u, (Francisco Portalés Medina) el major de tots, que morí als vint-i-set anys; aixina, que fadrins, fadrins, només que quedà de xics, Paco i Lluís i dos xiques: Maria i Conxa. El *tío Setesquenes* tenia dos germans: Vicent (1859) i Baptiste (1874), i dos germanes (Isabel Portalés Gil, *la tia Isabeleta* (1860), i Maria Portalés Gil, *la Fornera* (1872). La mare de tots ells vivia al carrer de les Eres, allí al costat de l'estanc de *Pujalt*, La dona del *tío Setesquenes* (Maria Assumpció Medina Cubells, 1871) era germana del *tío Domingo Medina* i de la dona de José Maria *l'Advocat* que diem i d'una que li deien Isabel que era fadrina. De tots els fills del *tío Setesquenes*, només es casaren Maria i Lluís; Maria, la mare dels *Tomatos*, que se casà en el *tío Sena*, el plantador de cebes que en acabant es fica de *tramviere*, vaja amb el *tío Giner* que diem, i Lluís se casà en la filla del *tío Vicent el Moruix* (Vicent Alós). La casa del *tío Setesquenes* estava davant de la casa del *tío Domingo Medina*: eixa casa era molt llarga i eixia al carrer del Forn, on antigament tenia la carnisseria el meu cosí Nelet; puix allí, al costat de sa casa, hi havia una andana molt gran que era la del *tío Setesquenes* i allí ensajava m'*agüelo* i els musics de la banda Nova que déiem, perquè m'*agüelo Redó* (Francisco Sáez Ros), el pare de ma mare (Francisca Saéz Sena), fa més de cent anys que fundà la Música Blava perquè si ens posem a comptar, quan m'*agüelo* morí en l'any 1917 ja tenia 73 anys. El *tío Setesquenes* tenia un camp de garroferes allà en l'Ereta dels Moros, a l'atra banda del barranc dels Cavalls, i a ixe garroferal vaig anar jo moltes voltes a llaurar-lo perquè quant jo tenia catorze anys, eh, vaig estar dos o tres anys treballant en la casa del *tío Francisco Setesquenes*.»

Casa número 33. «A continuació del *tío Setesquenes*, venia la casa de la *tía Teresa la Salana*, la mare del *tío Pardala* i u que li deien Florencio que es casà en una xica d'un poble de per allí dalt de Pedralba. La *tía Salana* tenia dos xics i dos xiques: una de les xiques es casà en un fill del *tío Quico el Bou*, el *Pardaleta* que déiem, era fill d'eixa filla de la *tía Salana*, l'altra filla de la *tía Salana* es quedà fadrina. La casa de la *tía Salana* era la que ara té u que li diuen *Millares*, (Salvador Lerma Hernández) que es casat en una *Rum-Runa* (Maria Guillem Peiró), que era filla del *tío Quico el Rum-Rum* (Francisco Guillem Prósper).»

Casa número 35. «Després de la *tía Salana*, venia el forn del *tío Roseldo*, on treballaren des de xicotets tots els fills del *tío Rosendo*; uns estaven en el forn despatxant el pa i altres anaven a vendre el pa pels carrers. El *tío*

Vicentico que era el segons dels xics, anava a vendre pa a València amb un carret i un burret. El fill major, que li deien Rosendo com a son pare, fou mestre d'escola i estigué en València i molts altres pobles pròxims a la capital. En Albal, també va estar molts anys de mestre i té un carrer dedicat allí, puix eixe era casat en (Assumpció Garcia Ortiz), una filla del *tío* Ramon de *Panolla* (Ramon Garcia Lerma). Després de deixar-se el forn, el *tío* Vicentico i el *tío* Julio tingueren una botiga molts anys al carrer de Russafa, al mateix cantó del carrer de Cirilo Amorós.»

Casa número 37. «A continuació del forn del *tío* Rosendo, venia el molí del *tío* Pasqual *el Fariner*, que feia cantó al carrer Nou que hem dit tota la vida. En eixa casa vivien els dos germans; és a dir, mon *tío* Pasqual (Pasqual Gil Soriano), i ma *tía* Assumpció (Assumpció Gil Serrano), la dona del *tío* Jeroni (Jeroni Pons Moreno). *Entonces* encara no estava el molí i era una casa particular. Mon *tío* Pasqual era casat en Maria (Maria Alós Palop), una filla del *tío* Ramon de l'alqueria d'Alós (Ramon Alós Prósper).»

Casa número 39. «A continuació del molí, venia la casa del cantó de dalt, on viuen ara *les Rosiques*. En eixa casa coneguí, en la meua juventud, viure molts anys, molts anys, a u que li deien Pepet *el Ferrer*, el pare del *tío* Camilo *el Ferrador*. A ixé home l'he conegut vivint en tres llocs diferents: al Carrer Major, d'ací al carrer de l'Arbre i al carrer Fondo, a la placeta de Sant Roc.»

Casa número 41. «Després del *tío* Pepet *el Ferrador*, venien tres cases que eren del *tío* Benito Montalt Martínez²². La primera d'estes cases, es una que venen ara quadros, la segon era la casa on viu la seua neta Teresa, la filla de *Guia* (**Casa número 43**); la tercera casa del *tío* Benito es la casa del *tío* *Cafís*. Quan jo era jove les gastava totes el *tío* Benito i el *tío* Micalo *el Frare* que diem, l'*agüelo* d'estos *Frares* d'ara, en el negoci de vins que tenien els dos. Ací hi hagueren uns anys que venien al poble uns francesos a comprar vi tots els anys, i el *tío* Benito i el *tío* Micalo, feien de corredors i guanyaven molts diners; estos, feien de corredor i es dedicaven a comprar i a comprar, i tot el vi que compraven els dos, l'elaboraven i l'emmagatzemaven ací, i des d'ací, l'enviaven a l'estranger. La major part del vi el compraven a la Manxa. Al *tío*

²² Benito Montalt Martínez fou Síndic de la Sèquia de Benàger i Faitanar durant el bienni 1912-1913 passant a ser Alet L'aurador els anys 1914-1915. Al cens de població de la vila d'Alaquàs de 1857, figuren els pares del *tío* Benito, Manuel Montalt Mateu, de 55 anys, de professió llaurador, i Gracia Martínez Portalés de 42 anys. El matrimoni viu amb 8 fills de nom: Manuel (1833), Paulino (1835), Ramon (1840), Pasqual (1849), Filomena (1851), Benito (1853) i Francisco Montalt Matínez (1856).

Benito l'he conegut amb cinc animals per a llaurar la terra i cinc o sis jornalers només que per a la terra, perquè el *tío* Benito era també l'encarregat de don Julio, l'amo del castell, i treballava les terres d'este. De les tres cases que tenia allí el *tío* Benito, en acabant hi hagué una que llogà a un home que hi havia ací al poble que li deien el *tío* Sento de França (Vicent Tàrrega), que comprava i venia llenya. El *tío* Sento comprava garroferals i oliveres i els arrancava i venia la llenya en València i feu molts diners també. Ací, darrere de ma casa, l'últim garroferal que hi havia al poble, el va comprar ell sent jo ben fadrí. El que era la fàbrica de perols del *tío* General; allí va estar l'últim garroferal del poble, llevat de tres garroferes que arranquí jo, ací, en este corral del meu sogre, quan jo festejava. Perquè en aquell temps el carrer del Nord no existia, i això era tot un camp de garroferes; i hi havia u que li deien el *tío* Bollo, casat en una que li deien Maria la Beatrisa, pues eixe Bollo que tenia la tenda on la té la meua neboda Sunsi, puix allí tenia el *tío* Bollo una tenda de comestibles; i eixe home fou el que feu les cases a ma dreta del carrer del Nord, allí feu quatre o cinc cases. La primera casa que feren fou al cantó del carrer de Castelló. I el carrer de Sant Francesc només existia una banda de cases, la banda d'allà, el que és la casa del Perico, vaja... Però, no sols hi havia garroferes al secà, eh, perquè quan jo era fadrí, des del "cavalló" cap amunt tot eren garroferes i vinyes. Jo he conegut vinyes i garroferes en l'horta; en ma casa mateixa teniem un camp de garroferes allí, al motor de la Pastora, que les arrencàrem quan jo era xiquet.»

Casa número 45. «A continuació venia la casa de Cafis, que en eixe temps vivia el *tío* Quico del Castell (Francisco Martínez Ros), qui també es dedicava a vendre vi. Esta casa era la tercera casa del *tío* Benito que hem dit abans. El *tío* Quico del Castell tenia un carro en tres animals en el que anava a baixar el vi que comprava per allí fora; també tenia una tenda en València, i el que no venia ací el venia en València, i quan no tenia on anar anava a llaurar la terra. La bodega la tenia en el castell i per això li deien el *tío* Quico del Castell, encara que el que vivia al castell era un germà seu i una germana que estaven d'estatgers allí. La seua neboda (Maria Martínez Sena), la filla del seu germà Isidro el *tío* Castellero, era casada en el *tío* Quico Planells el Castellero. Tots eixos visqueren molts anys en el castell. De manera que quan el *tío* Quico del Castell venia en el carro carregat, hi havia voltes que anava a buidar-lo al castell, i atres dies el deixava allí carregat. Eh, per a l'endemà anar-se'n a València, perquè eixe carro tan grandot no entrava en sa casa. Allí al castell també es venia molt de vi a la gent del poble.»

Casa número 47. «A continuació del *tío Quico del Castell*, hi havia una caseta que vivia la mare de *Cèntim*. Esta dona... A vore com t'ho explique, el *tío Vicentet el Garrofi* de la peroleria *de la Foia*, l'*agüelo* de la meua dona, era casat en dos dones; de la primera dona tingué una filla que li deien Rosa (Rosa Tàrrega), que era casà en un germà del *tío Quico del Castell*, i tingué xic i xica; u que li deien *Cèntim*, que es quedà fadrí, i una altra que li deien la *tía Rosa* (Rosa Martínez Tàrrega), que eixa es casà en Quico *el Godoi* (Francisco Serrano), que *els Godoi* eren tres xics: Quico, Miquel i Tomàs²³. La mare de *Cèntim* era germana de pare del meu sogre, perque al quedar-se *viudo* el *tío Vicentet el Garrofi* es tornà a casar i tingué huit fills més, dos xiques i sis xics. Dels sis germans, tres tenien fàbrica; l'u era el *tío Vicentet*, que era el fill major de tots, eixe que quan se morí sa mare, eh, *pues* es quedà en la fàbrica d'allí de la Foia que déiem; altre fill que tenia fàbrica era el meu sogre, el *tío Xaparro* que hem dit tota la vida (Salvador Tàrrega), que tenia la fàbrica ací, al carrer del Teatret, i el *tío Micalet el Garrofi* (Miquel Tàrrega), l'*agüelo* d'estos Garrofins d'ara, que també era germà del meu sogre, tenia la fàbrica al carrer de l'Olivar, allí on fa cantó en el carrer de Canalejas. Estos eren els tres germans que tenien fàbrica. Els altres tres fills que no tenien fàbrica, eh, eren, el *tío Campana* que treballava de torner, i altre era el *tío Dolçainer*, que treballà de peroler uns quants anys en la fàbrica de la Foia, i l'atre era u que li deien *Nalet* (Manuel Tàrrega), que era el més xiquet de tots, que era el pare de la *tía Tereseta la del Forn* que déiem (Teresa Tàrrega Forriol), que era casà en Fabià *el Santero* (Fabià Ferrer Sáez). La caseta xicoteta que vivia *Cèntim* es on viu ara Lluís *el Quinqui* que diguem.»

Casa número 49. «A continuació de la casa de *Cèntim* venia la casa de la mare de Marianet on tingúe molts anys la botiga el seu fill Marianet, un net del *tío Mariano el Tartanero*, que era casat en una filla del *tío Pasqual Pistoles*.»

Casa número 51. «A continuació de Marianet, venia una caseta molt xicoteta que era d'una que li deien la *tía Francisqueta la Casabana* (Francisca Forment Casabán), que en acabant se casà en el *tío Torero* (Vicent Garcia), un home d'Albal que vingué al poble i es ficà de pastor per al *tío Pasqual Pistoles* i que acabà treballant de matarife per al *tío Xoxo*. El *tío Torero* era un home molt

²³ Tomàs Serrano Aguilar, el patriarca d'aquesta família de perolers, va naixer en 1816 i era casat amb Vicenta Forment Català, nascuda en 1819. Del seu matrimoni van naixer: Tomàs *el Godoi* (1840), Vicenta (1842), Teresa (1851), Miquel *el Godoi* (1854), Maria (1857) i Francisco Serrano Forment Quico *el Godoi*.

divertit i a les festes del poble anava dalt d'una bicicleta pel mig de la *cordà* esquivant els coets per tal d'anar a beure en una barraqueta amb beguda que els clavaris havien ficat al mig del Carrer Major per als més atrevits. En esta casa, abans de viure el *tío Torero* i la *tía Torera*, visqueren molts anys el *tío Paiportero* (Vicent Garcia) i la *tía Carmen la Casabana* (Carmen Forment Casabán) que eren els sogres d'un *Carinyo* (Ricardo Martínez).

Casa número 53. «A continuació ja venia la casa de telèfons, que era la casa d'un home que li deien el *tío Palleter*, i el *tío Palleter* aquell tenia xic i xica només. La xica es casà en un xic que li deien Miguel, que estava empleat en el jutjat d'ací del poble, però el fill es casà en una xica de fora i no visqué al poble. Este home tenia de cognom Gil. Esta casa la va comprar la *tía Tona la Maruixa* i el *tío Vicent Alós el de Moruix*, els *agüelos* de Vicent *el de Teléfonos* (Vicent Alós Alfonso)²⁴, que vivien ací, al carrer de les Eres, i tenien dos cases allí, al cantó del carrer de l'Olivar, i quan la *tía Tona la Maruixa* comprà la casa de Telèfons, va vendre ixes dos cases al *tío Batiste Culpelut* i al *tío José Maria Planells*. D'eixes dos cases, la que feia cantó al carrer del Dr. Barberà, eh, puix allí es fica a viure el *tío Vicent el Moliner* quan se'n anà del molí, i com el *tío Moliner* va ser un dels primers directors de la banda Primitiva, els músics li portaren la imatge de Santa Cecília, que era del tamany d'una persona, des del molí a sa casa.»

Casa número 55. «Després del *tío Palleter* venia la casa del *tío Salvadoret de Pau*, el pare del *tío Macario*, que tenia un xic i tres xiques: Una monja, una fadrina i la dona del *tío Quico el Burro*. Un net del *tío Salvadoret* era *Salvadoret el Burro*, que tenia un negoci en València pero vivia en Torrent; eixe era fill de la filla del *tío Salvaoret de Pau* i del *tío Quico el Burro*, que era el major dels quatre germans. El *tío Salvadoret de Pau* tenia un germà que vivia al Carrer Nou. El *tío Salvadoret de Pau* va ser u dels primers llauradors del poble que tingué camps de tarongers. Recorde que sent jo fadrí, el *tío Salvadoret* també tenia una vinya de moscatell allí davant de l'hort de *Riola* que dèiem.»

Casa número 57. «A continuació del *tío Salvaoret de Pau* venia la casa que era d'un capella (José Lerma Martínez), fill de l'*agüelo* Pasqual *el Marxante*, on vivia el *tío Vicent Orelletes* (Vicent Lino Navarro) que era el pare de tots els *Orelletes*, que tenia en aquell temps un taller de joguets; allí visqué

²⁴ Vicent Alós Alfonso fou Alet llaurador per Alaquás de la séquia de Benàger i Faitanar durant els biennis 1959-1961, 1962-1963, 1964-1965 i 1966-1967.

l'agüelo Vicent Orelletes, l'agüelo de Vicent Lino l'Advocat. El tío Orelletes tenia de família cinc xics i dos xiques: estava Vicent d'Orelletes, que era el major de tots, en acabant estava la major de les dos xiques (la segon de les xiques era la més xiqueta), després estava Francisco, el tío Guerra, que era el segon dels xics, que visqué en la casa de Elies el Serer, allí al carrer del Dr. Barberà, que era casat en la tía Magdalena, una neta del tío Salvaoret de Panolla que visqué en la casa on hui viu el tío Nelo el Cabut, allí, al carrer Nou, en acabant estava Micalet d'Orelletes (tres), que era casat en una filla del tío Martí, eixe del carrer de les Eres que tenia una xica a soles. Després venia Jesús, que era el que feia quatre, que era de la meua quinta. I hi havia un altre que era el més xicotet dels xics que crec que li deien José (José Lino Llàcer). Al més xiquet em pareix que el mataren en guerra: cinc xics i dos xiques tenia...»

Casa número 59. «En acabant ja venia la casa del tío Aurelio, el pare d'este Aurelio que és casat en una filla del tío Pasqual Pistoles, que té una fàbrica de palmitos ací, en el carrer de Sant Hipòlit, vaja...»

Casa número 61. «En acabant ja venia la casa de José Maria, l'Advocat (José Maria Palop Guillem)²⁵, que es la casa on estava la música Nova que diem; dalt d'esta casa estava el Casino de la Música que ocupava tot el que era la casa. Allí dalt del casino hi havia una sala molt gran, independent del casino, per a assajar la Música Nova que dèiem, o siga, que des del mateix casino se passava a la sala de la música. José Maria l'Advocat vivia en la planta baixa i era casat (se casà l'any 1909) en una germana del tío Domingo (Mª Dolores Medina Cubells) i tenia set fills entre xics i xiques: quatre xiques i tres xics tenia de família. La casa de l'Advocat era una casa molt gran, i tenia un hortet allà darrere també. Els que eren socis de la música Nova pagaven un quinzet a la setmana i si estaves malament et donaven cinc quinzets, mig jornal, perquè llavors un home guanyava deu quinzets al dia i un xiquet, de nou o deu anys com jo, puix guanyava set pessetes i mitja a la setmana. Allí, al casino, es reunien els socis de la Música Blava, que era el casino dels conservadors. Els liberals que dèiem es reunien en el casino de la Música Roja perquè al poble ni havia només que liberals i conservadors, i clar, el que

²⁵ José Mª Palop Guillem va ser l'alcalde d'Alaquàs a principis del segle XX. Durant el seu mandat va dotar al poble de les següents millores: construcció del pou de Sant Francesc, instal·lació d'aigua potable a les cases del Carrer Major, prolongació de la fillola des de la casa del Sant i pati del convent de les monges Oblates fins el camí Nou de Torrent. També fou Alet cavaller per Alaquàs de la séquia de Benàger i Faitaner des de 1914 a 1920 i de 1930 a 1932.

era d'un partit o altre i tenien treballadors havien de votar al partit de l'amo si no volien perdre la faena. El meu sogre mateixa, que li deien el *tío Xaparro*, ha sigut tota la vida de la Música Vella i, l'any que pactaren alguns lliberals del casino Roig amb els conservadors del casino Blau per anar junts, puix com tenia set o huit homes treballant en la fàbrica de perols, eixos set o huit homes tots se n'anaren en companyia d'ell per a votar-lo. Puix així, com ell, tots...»

Casa número 63. «A continuació de l'*Advocat*, venia la casa del *tío Treneta* (Miguel Palop Portalés)²⁶, que és la casa on ara està el garatge de Miguel *Treneta* (Miguel Palop Alfonso), puix allí estava la casa dels pares dels quatre germans *Treneta*. El major de tots era el *tío Micalet* (1881), el pare dels *Cagapolidos*, que era casat (es casà en 1908), amb (Francisca Garcia Ortiz) una filla del *tío Ramon de Panolla* que déiem (Ramon Garcia Lerma); en acabant estava José Maria, l'*Advocat* (1883), el *tío Elies Treneta* (1887) que era fadrí, i el *tío Francisco Treneta* (Francisco Palop Guillem nascut en 1890), que era el més xiquet dels quatre i estava casat en la *tía Ceba*. L'*agüelo Micalet de Trena* que déiem, estava casat (es van casar l'any 1880), amb Maria Dolores Guillem Fluixà (1852), la germana més xiqueta del *tío Pepe el Patenero*.»

Casa número 65. «Després del *tío Treneta*, venia la casa de la família dels *Serapis*, que tenien un taller de mobles en València, i venien tots els anys ací al poble a passar l'estiu.»

Casa número 67. «En acabant ja venia la casa d'u que li deien de malnom *Micalo el Frare* (Miguel Forment), que era obrer de vila, i era casat en una de ca els *Perotes*. Eixe home tenia tres xiques i un xic; la filla major era la dona del *tío Quico el Zurdo de Creïlla* que déiem.»

Casa número 69. «Després de la casa del *tío Micalo*, venia la casa dels *Maios*, els pares de tots estos *Maios*; els set o huit que eren de família, nasqueren tots ací. Els *Maios* eren sis xics i dos xiques; la major que era casà en Pepe *Mio* que déiem (José Martínez), el fill del *tío Juano el Marús*, i altra casà en Aldaia que li deien Ernesta. La *tía Rulla*, la del carrer de l'Olivar, era germana de la mare dels *Maios* i vivia en la seua neboda que tenia una botiga.

²⁶ El matrimoni Miguel Palop Guzmán, de 36 anys, i Pasquala Portalés Balbastre, de 31 anys, apareixen al cens de població de la vila d'Alaquàs de 1857 amb tres fills: Miguel Palop Portalés de 5 anys, Ramon Palop Portalés de 3 anys i Vicent Palop Portalés d'un any.

En aquell temps, els *Maios* encara no tenien el taller i cada u treballava com podia i en diferents llocs de treball. Dalt de la casa dels *Maios* estigué el Casino dels Galgos que déiem: allí es ficaren uns quants músics que se n'anaren de la Música Primitiva i es ficaren allí. Crec recordar que durant la República també estigué allí el casinet dels carlistes però aixó va ser després dels Galgos.»

Casa número 71. «En acabant ja venia la casa del *tío Rullo* (Salvador Palop Portalés, 1861), actualment esta casa és on estan els dos bars que hi ha allí al Carrer Major. Bar de Morales crec que es diu. El *tío Rullo* tenia cinc o sis xiques i no tenia cap fill. La major de les xiques (Rosario Palop Ferrer), era casà en Francisco *el Xocolatero*, d'allà de la plaça dels Santíssim, la segon (Eduvigis Palop Ferrer) era casà en el *tío Pepet de Pau* (José Garcia), la tercera (Salvadora Palop Ferrer) era casà en Alfredo *el Secretari* (Alfredo Palop Gonzalez), i les dos més xiquetes: l'una (Encarnació Palop Ferrer) es casà en el *tío Mellat*: Micalet *de Morimos* que déiem (Miguel Barberá), i l'altra (Isabeleta Palop Ferrer) era casà en un torner d'allí del carrer de *Tricos* (Francisco Forment Ferris), que era germà del *tío Trenislao*. Recorde que un any li feren a les filles del *tío Rullo* una *enramà* de piterons que portaren arrossegats per un animal, que estigueren dos o tres dies en el carrer...»

Casa número 73. «A continuació del *tío Rullo* venia la casa del *tío Blai el Torner*, el fill major de la *tía Fraresa*, que es posà a viure en eixa casa després de viure en el carrer Fondo que hem dit tota la vida. La casa del *tío Blai* era també de la mateixa família de la casa *del Sant*, i era una de les tres cases que tenien al poble els senyorets. Els senyorets tenien tres xiques i dos xics.»

Casa número 75. «A continuació del *tío Blai*, venia la casa del *tío Berruga* (José Castet Català, 1870), que era la casa que feia poc que l'havia comprat el *tío Jeroni* (Jeroni Pons Moreno)²⁷. El *tío Berruga* era germà del *tío Quiquet el Mesuraor*, i pare de la *Rulleta* (Francisca Castet Sena), la dona del meu cosí Beta (José Beta Ferrer), que tenien una bodegueta al barri de Sant Vicent, allí al carrer de l'Advocat Palop Guillem, perquè el pare d'eixa xica era l'amo d'esta casa. Abans d'estar els tramvies de cavalls, hi havia tartanetes per a dur a la gent a València: u que tenia una tartana era el *tío Mariano el Tartanero*,

²⁷ Jerónimo Pons Moreno, el *tío Jeroni*, era natural de Sant Nicolás de Patraix encara que es va criar a l'Alqueria de Cunyat. Els seus pares, Jeroni Pons Navarro, natural de Patraix, i Assumpció Moreno Mateu, natural de Torrent, eren veïns de Patraix.

l'aguelo de Marianet, i altre que li deien Ricardo *el Tartanero*, que era casat en una que li deien Maria *la Fava*, que també tenia tartanes. Quan ficaren el tramvia de cavalls, mon *tío* Beta (Miguel Beta Martínez, *Taranena*), que era el pare del meu cosí José Beta, anava de *cotxero* en el tramvia de cavalls. El *tío Berruga* tenia dos fills: u que era militar i li deien Pepet (José Castet Sena), i estava casat en una filla del *tío* Micalet *el Cullerer*, este que viu ací al carrer de les Eres, i l'altre que li deien Francisco (Francisco Castet Sena), que nosaltres li déiem *el Sabonero* perquè abans de guerra feia sabó, allà al camí Nou. Este germà del militar era casat en una filla d'allí el forn dels *Andalusos*, dels que havien abans... En eixa casa del *tío Berruga*, en l'any 1924, que fou l'últim any que *quintaren* ací al poble, ferem la instrucció el fill del *tío* Rafaelot i jo junts i dos xicons més d'Aldaia, i haguérem de pagar 20 duros cada u, a un militar que vingué a ensenyar-nos la instrucció, com funcionaven les peces del fusil, a desfilar. A totes eixes coses... Una de les cançons que cantaven als quintos quan jo era xic, la cantaven en castellà i només recorde que deia: *Ja se van los quintos/ Ja se va mi corazón/ Las madres son las que lloran/ Cuando les dicen adiós*. Perquè en eixe temps eixien tots els quintos a replegar pel poble acompanyats per cinc o sis músics i una guitarra i un xic o dos per a cantar les cançons. Durant molts anys, molts anys, isqué a cantar u que li deien el *tío* Peris *el Cairer*, que era fill d'una germana de m'*aguëlo* Redó, el pare de ma mare, i eixe tocava la guitarra i cantava. Entonces cantaven l'u i el dos, el dos i el dotze, mentre els quintos anaven per les cases: l'u et donava una aileta, l'atre un xavo o dos cèntims, perquè *entonces* quinzets no hi havien, ni els dos quinzets tampoc: els dos quinzets que hi havien eren de plata. De manera que entre ailetetes i xavos els quintos arplegaven deu o dotze duros en tot el poble.»

Casa número 77. «En acabant del *tío* Jeroni, venia la casa del Sant, on vivia el *tío* Quico Moret (Francisco Moret Moreno), l'home de Maria Moltalt, que per cert quan el dia que el *tío* Quico parlà a la seua dona, venia jo de treballar del Molí de la Campaneta, i vingueren junts caminant fins el poble. En la casa del Sant estava l'Hort de Montalt que hem dit tota la vida, i allí visqué molts anys d'estatger el *tío* Paulino (Paulino Montalt Portalés)²⁸, el pare de Maria *la*

²⁸ Al Cens de població de la vila d'Alaquàs de 1857 figura Paulino Montalt Mateu, de 42 anys, i Maria Portalés Balbastre, de 39, casats i amb 3 fills de família: Maria Montalt Portalés, de 16 anys, Paulino Montalt Portalés, de 6 anys i José Montalt Portalés, de 12 anys. Paulino Montalt Portalés, el *tío* Paulino, era casat amb Francisca Garcés Ruiz, natural de Picanya i criada a l'Alqueria de Florentina, situada a pocs metres de l'Alqueria del Pollastre. Els seus pares, Estanislao Garcés, de les alqueries de Vistabella (Picanya), i Florentina Ruiz Ferrer de Xirivella, són propietaris d'una alqueria amb celler, almàssera i forn, amb un bon grapat de fanecades d'horta. Al llibre *Col·lecta de la Séquia de Benàger i Faitanar* de 1840, el comuner Estanislao Garcés figura com a propietari de 120 fanecades de terra de regadiu.

de l'Hort, que abans de casar-se en el *tío* Moret, va festejar en un fill del *tío* Vicent *el Moliner*; a este xic el va matar un matxo d'una coça davant de la cantina del *tío Rioja*. La finca de l'Hort de Montalt de les monges catequistes del castell i l'hort de Montalt de la Casa del Sant, eh, els déien l'hort de Montalt perquè els estatgers que procuraven les terres eren germans, el de l'Hort dels senyorets que hem dit sempre, era el *tío* Paulino Montalt, i el de l'Hort d'allà de les monges catequistes del castell, era el *tío* Pepe Montalt. Maria *la de l'Hort* que déiem. tenia una germana (Francisca Montalt Garcés), casada en el *tío* Batiste (Baptiste Bessó Garcia), l'*agüelo* de Miguelín *de l'Impremta*, i un germà que le dien Trenislao (Estanislao Montalt Garcés). La casa del Sant era l'última casa del Carrer Major per esta banda, i tenia una porteta davant del pati de les monges per a descarregar els carros de raïm al

Vista parcial del carrer Major. Fotografia feta per Lluïset *el Bolló* a finals dels anys vint i cedida per la seua filla Carmen Lino Andreu.

celler que donava al carreró que hi havia entre els corrals i el paretó del convent de les monges Oblates. Allí el que és el carreró eixia la sèquia de l'hort dels senyorets i es ficava a l'hort de les monges; hi havia un tros, eh, que havien pedres posades i allí anava la gent a escurar i llavar: jo mateixa, quan era xiquet i eixia d'escola, em feien anar allí a la sèquia a per aigua per omplir els tifells grans i llibrells que tenien en les cases on posaven la roba a remulla i en acabant la colaven, de manera que et feien anar a la séquia per a tindre aigua sempre, per no poar-la, en comptes de poar la que teníem en el pou dins de casa, perquè jo me estimava més anar i dur-la en un poal en cada mà o un canter, abans que poar-la. Recorde que en eixe temps, tot el trànsit es feia pel Carrer Major, perquè encara no estava feta la Fillola. La Fillola es manprengué a fer l'any 1918, que per cert, José *el Corretger* i jo fórem els primers que portarem el peltret, o siga, la pedra d'allí del Coscollar que diguem. Recorde que comprarem nosaltres una haca que era del *tío Rullo*, l'amo de la casa de Jeroni, i ixe mateix any començaren a fer la Fillola, que començava des del pati de les monges d'una banda, i d'altra, des del cantó de la Casa del Sant. Per a fer la Fillola només agarraren tot el que era el carreró i el tros de paret del convent que tiraren avall, avall... De l'hort dels senyorets no tocaren res.»